

L'EDITORIAL BARCINO I LES SEVES PUBLICACIONS RELACIONADES AMB EL MÓN DE LA MEDICINA I LA SALUT

SABATÉ i FORT, Jesús

Universitat Rovira i Virgili. Facultat de Medicina. Tarragona (Tarragonès). jesussabate@hotmail.com

Rebut: 15 de gener de 2020

Acceptat: 10 de febrer de 2020

PARAULES CLAU:

- *Editorial Barcino*
- *Noucentisme*
- *Medicina medieval*
- *Divulgació mèdica*
- *Segle XX*

PALABRAS CLAVE:

- *Editorial Barcino*
- *Noucentisme*
- *Medicina medieval*
- *Divulgación médica*
- *Siglo XX*

KEYWORDS:

- *Publishing House Barcino*
- *Noucentisme*
- *Medieval Medicine*
- *Medical dissemination*
- *Twentieth Century*

RESUM: La clàssica editorial Barcino s'ha dedicat a publicar molts treballs divulgatius, en especial a la seva Col·lecció Popular, on trobem obres relacionades amb la salut. La relació que s'estableix entre catalanisme, llengua i aspectes mèdics, pren relleu a l'actualitat i mereix reconeixement, com també els esforços que fa encara per editar o reeditar rigorosos estudis sobre la medicina medieval catalana.

RESUMEN: La clásica editorial Barcino se ha dedicado a la publicación de muchos trabajos de divulgación, sobre todo en su Col·lecció Popular, en la cual hallamos obras relacionadas con la salud. La relación entre catalanismo, lengua y aspectos médicos cobra importancia en la actualidad y merece reconocimiento, como también el esfuerzo de editar o reeditar estudios rigurosos sobre la medicina medieval catalana.

THE PUBLISHING HOUSE BARCINO AND ITS PUBLICATIONS RELATED TO MEDICINE AND HEALTH. ABSTRACT:

The classic Barcino publishing house has been dedicated to the publication of many popular works, especially in its *Col·lecció Popular*, in which we find works related to health. The relationship between Catalanism, language and medical aspects is gaining importance today and deserves recognition, as well as the effort to edit or reedit rigorous studies on medieval Catalan medicine.

CITACIÓ DEL L'ARTICLE: SABATÉ i FORT, Jesús. " L'Editorial Barcino i les seves publicacions relacionades amb el món de la medicina i la salut". A: *Gimbernat* [Barcelona], 2020; 73: 239-254. <https://doi.org/10.1344/gimbernat2020.73.15>

Aquest document està subjecte a una llicència Creative Commons

© Jesús Sabaté i Fort, 2020

DOI:10.1344/gimbernat2020.73.15

INTRODUCCIÓ

Arran de dues comunicacions al XVII Congrés d'Història de la Medicina Catalana sobre els *Aspectes mèdics del "Manual d'Excursionisme d'en J. M. Batista i Roca" (1927)* I i II,¹ s'ha cregut escaient aprofundir en un dels aspectes editorials que podrien ser d'interès per una nova comunicació.

Aquest aspecte rau en la importància històrica que té per la cultura catalana, l'*Editorial Barcino*, que publicava aquells llibrets de la Col·lecció Popular que encara perduren en els nostres dies, editant o reeditant publicacions relacionades amb la cultura i literatura catalanes però també amb algunes incursions molt valuoses dins la història de la medicina, la salut i d'altres ciències.

És aquest el motiu d'aquest escrit, fer una petita anàlisi d'aquesta bibliografia al llarg de la història i sobretot en referència a la seva Col·lecció Popular.

En primer lloc hauríem de posar com a referència la història d'aquesta editorial. I tal com ens la presenta ella mateixa, la dividiríem en 4 apartats:

ELS PRIMERS ANYS (1924-1939)

L'any 1924 Josep M. de Casacuberta, que fins poc abans havia dirigit l'Oficina de Toponímia i Onomàstica de l'IEC, funda l'Editorial Barcino i comença la publicació de la col·lecció *Els Nostres Clàssics*. En el moment del seu naixement, la Barcino va constituir una de les respostes que, des del terreny cultural, la societat catalana va generar davant les actituds repressives de la dictadura de Primo de Rivera. El projecte es plantejava, doncs, com un intent de pal·liar la situació d'unes institucions públiques incapaces d'impulsar iniciatives que ajudessin a prestigiar la cultura catalana i, alhora, oferissin als lectors textos i estudis rigorosos i de qualitat.

La iniciativa d'*Els Nostres Clàssics* (ENC), que pretenia posar a disposició del públic no erudit les grans obres de la literatura catalana medieval, va sorgir d'una proposta de Pompeu Fabra, que veia en la difusió dels clàssics una via per millorar el nivell de català dels lectors. La premsa, fins i tot abans de l'aparició del primer volum, es fa ressò del projecte, i el primer llibre, "Lo somni de Bernat Metge", s'esgota en quinze dies. Les subscripcions a la sèrie arriben per centenars, procedents del

Principat i també de les Illes i del País Valencià. Ben aviat seguiren al primer volum obres de Joanot Martorell, Ramon Llull, Francesc Eiximenis, Ramon Muntaner...

L'interès per la difusió dels coneixements lingüístics s'observa igualment a la *Col·lecció Popular Barcino*, iniciada tot just un any més tard, entre els primers llibres de la qual n'hi ha quatre de signats per Pompeu Fabra; en aquesta col·lecció, que arribarà a tenir més de dos-cents números i on és clarament perceptible una voluntat de posar la societat al dia pel que fa als àmbits més diversos, s'hi publicaran obres sobre una gran varietat de temes, que van des de les monografies històriques i les biografies, fins als manuals bàsics (sobre biologia, literatura, economia, sanitat, dret, política, etc.), passant pels textos literaris, tant catalans com traduccions d'obres fonamentals de la literatura universal.

El curt període de la República és un moment d'una important projecció pública de l'editorial, que no sols treu al carrer nombrosos llibres, sinó que, a més, inicia la publicació d'una mitja dotzena de noves col·leccions. Tot aquest esforç de divulgació cultural es veurà sobtadament frenat per l'esclat de la Guerra Civil. I és que, encara que la Barcino sigui una iniciativa privada no vinculada políticament a cap partit, el catalanisme cultural que impulsa genera recels en tots dos bàndols. El nombre de publicacions minva sensiblement, i diverses de les seves col·leccions queden estroncades, algunes definitivament. Malgrat tot, durant la guerra l'editorial continua publicant llibres, majoritàriament de tema històric i, per tant, poc compromès, sobretot a la Col·lecció Popular.

SUPERVIVÈNCIA I REPRESA SOTA EL FRANQUISME (1939-1972)

En els anys immediatament posteriors a la victòria franquista la Barcino només publica un únic i testimonial volum, el facsímil del tom dedicat a Catalunya dels "*Recuerdos y bellezas de España*", de Pau Piferrer (1839). El llibre, aparegut l'any 1939, és evidentment en castellà. Els anys següents, amb el país absolutament desballestat i amb la cultura catalana sota sospita, són anys de sequera editorial. La situació no comença a modificar-se fins al 1947, en què, amb l'aparició dels dos volums d'escrits religiosos i mèdics d'Arnau de Vilanova, es reprèn tímidament la publicació de la col·lecció ENC i, de mica en mica, la d'altres col·leccions, com ara la Popular Barcino, amb els nou petits volums de la Crònica de Ramon Muntaner (1951-1952), de la qual, abans de la Guerra, només n'havia aparegut el primer.

Josep M. de Casacuberta, que durant els anys en què la Barcino no havia pogut publicar llibres s'havia dedicat a estudiar l'obra de Jacint Verdaguer i altres aspectes de la Renaixença, va impulsar en aquest període noves col·leccions. Entre aquestes destaca la Biblioteca Verdagueriana, dedicada a textos inèdits del poeta de Folgueroles i a estudis sobre aspectes de la seva obra, com també la sèrie de les publicacions de «La Revista», una de les poques col·leccions de la Barcino que inclou literatura catalana contemporània. D'aquesta mateixa època són també la Biblioteca Folklorica, sobre qüestions relatives a la cultura popular d'arreu dels països catalans, i la col·lecció Tramuntana, per a obres de les comarques pirinenques a banda i banda de la frontera; la Biblioteca Algueresea, d'uns anys més tard, és igualment fruit de la voluntat d'acollir llibres de totes les terres de parla catalana.

Aquesta relativa embranzida a l'hora de publicar llibres i d'iniciar noves col·leccions que es va produir durant els anys cinquanta i començament dels seixanta, es va veure progressivament dificultada per l'edat del fundador de la Barcino, que continuava encarregant-se del dia a dia de l'editorial, i també per l'esforç econòmic que tot això representava. Casacuberta i la seva esposa, Dolors Hostalrich, havien invertit en la Barcino pràcticament tot el seu patrimoni familiar. Aquestes circumstàncies no impedeixen, però, que les publicacions que continuen apareixent, i especialment la col·lecció Els Nostres Clàssics, accentuin el vessant d'alta cultura i d'erudició que ja s'intuïa en alguns volums de preguerra; els nous títols de la col·lecció es distancien de mica en mica de la finalitat divulgativa inicial, vista amb molts recels per les autoritats franquistes, i esdevenen edicions crítiques de referència, preparades amb el màxim rigor filològic per especialistes catalans i de l'estranger.

UNA NOVA EMPENTA

Davant de les dificultats a què ha de fer front l'editorial, a partir de l'any 1972 la Fundació Carulla-Font, l'actual Fundació Lluís Carulla, es fa càrrec de donar continuïtat al projecte. Josep M. de Casacuberta, a qui l'any 1981 va ser concedit el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, continuarà sent-ne el director, ara ja descarregat de les feines administratives més feixugues, fins a la seva mort, esdevinguda el 1985. A partir d'aquesta data Amadeu J. Soberanas el substitueix en la direcció literària de l'editorial. Sota el patronatge de la Fundació, i ateses les noves circumstàncies polítiques i culturals que s'han produït després de la Transició, la Barcino es decanta definitivament per esdevenir una "editorial de substitució", és a dir, una editorial que impulsa iniciatives necessàries per a la cultura catalana, però difícilment assumibles per una empresa que tingui finalitats estrictament comercials.

Es potencien especialment les col·leccions i propostes lligades a determinats àmbits especialitzats, l'alta cultura i la filologia. Es manté la publicació d'Els Nostres Clàssics, i s'inaugura la Biblioteca Baró de Maldà per a textos posteriors a l'Edat Mitjana; també es continuen publicant la Biblioteca Verdagueriana i la Biblioteca Renaixença, col·lecció que acull textos i índexs de publicacions periòdiques del segle XIX. Ja fora de col·lecció, s'impulsen estudis com ara el llibre "Natura, ús o abús" (1976), un dels primers treballs en què es valora la problemàtica ecològica al conjunt dels Països Catalans, o bé la "Flora dels Països Catalans" (1984-2001), obra de referència en el seu àmbit, formada per quatre gruixuts volums.

EL PRESENT I LES PERSPECTIVES DE FUTUR

Més de vuitanta anys després de la seva irrupció en el panorama cultural català, i malgrat els canvis que inevitablement s'hi han produït, actualment la Barcino continua treballant per donar a conèixer la cultura i la literatura catalanes, i per posar a disposició dels lectors edicions i estudis fets amb el màxim rigor científic.

La potenciació d'aquest vessant de la seva producció, però, no es contradiu amb la formulació de noves propostes encarades, d'una banda, a la divulgació dels clàssics catalans —amb la Biblioteca Barcino, per exemple, es retorna a la finalitat inicial d'ENC de posar els clàssics a l'abast del públic no especialista—, i, de l'altra, a l'aplicació de les noves tecnologies a la tasca duta a terme.

En aquest darrer àmbit l'editorial ha fet un esforç per tenir una presència constant a Internet, i ha iniciat una nova col·lecció, la Biblioteca Digital, que acull els textos literaris digitalitzats, amb tots els avantatges que això comporta a l'hora de consultar-los. I, igualment amb voluntat de donar la màxima difusió als clàssics catalans, ha signat acords amb diverses editorials, ben assentades als territoris respectius, per a la publicació de traduccions de les principals obres medievals escrites en llengua catalana.

Així, actualment coedita clàssics catalans en anglès amb Tamesis Books, filial de Boydell & Brewer; en castellà amb DVD Ediciones; en alemany amb Lit Verlag, i en italià amb Edizioni dell'Orso.

Al costat de la dedicació a la llengua i a la literatura antigues, en els darrers temps Barcino ha començat la publicació de l'Observatori de Valors, iniciativa impulsada conjuntament per la Fundació Lluís Carulla i la Càtedra Lideratges i

Governança Democràtica d'ESADE, per a estudis sobre la situació i l'evolució dels valors en diversos àmbits de la realitat catalana.

Té així mateix el projecte, que es concretarà ben aviat, de publicar una nova col·lecció sobre temes relacionats amb el món rural i la pagesia. Aquesta sèrie és vinculada al Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí.

Però l'aspecte més singular i que voldria remarcar és la importància de les Col·leccions catalanes del noucentisme (1915-1924) ja que l'Editorial Barcino, de Josep M. de Casacuberta, va publicar algunes de les col·leccions que millor defineixen el moment cultural. Entre 1925 i 1939, la Col·lecció popular Barcino, col·lecció de butxaca d'uns 250 volums breus (entre 70 i 150 pàgines) de totes les temàtiques: des d'obres literàries a assajos filosòfics i obres divulgatives sobre ciències, història, dret, art, gramàtica, etc., sovint escrites per autors de prestigi. De format petit (16 cm) i paper de qualitat mitjana, tenia un preu baix (d'1 a 2,5 pessetes, segons les pàgines), però tant els textos com l'edició i la impressió eren bons; en alguns números, hi havia il·lustracions. La coberta, de paper, presentava una orla xilogràfica i el vaixell emblema de l'editorial, en un color diferent segons la temàtica del llibre, sobre blanc.

El 1925, Barcino comença a publicar *Els Nostres Clàssics*, exquisidament editada i de temàtica, en principi, minoritària, però de preu assequible i un èxit sorprenent, amb gran nombre de subscriptors. Té la voluntat de difondre els textos catalans medievals, en edicions crítiques i anotades, però intel·ligibles per a tothom i, al contrari que les anteriors edicions d'Aguiló i de Miquel i Planas, en versions econòmiques. En dos formats, la majoria d'obres s'han publicat en la Sèrie A, de butxaca; la B, de format gran, ha publicat textos més especialitzats. L'edició en rústica té coberta de cartolina, amb una sobrecoberta de disseny sobri, a dues tintes, on un filet doble emmarca el títol i el segell de l'editor; la portada, també a dues tintes, i una tipografia romana molt llegible. L'edició en tela presenta coberta i llom de color blanc trencat, amb orla gofrada i el segell imprès en daurat al centre del pla.

D'abast més minoritari, la Col·lecció Sant Jordi publicava clàssics de la literatura cristiana i obres sobre art cristià. Enquadernats en cartró marró, els volums tenen un disseny noucentista de gran elegància, amb motius i lletres en negre, i sobrecoberta a dues tintes sobre blanc.

Tot seguit passarem a detallar les obres que dins del seu catàleg tenen una certa relació amb la medicina, la salut o la ciència, algunes encara disponibles i d'altres descatalogades.

CATÀLEG ACTUAL D'OBRES SOBRE TEMES RELACIONATS AMB LA MEDICINA, LA CIÈNCIA I LA SALUT

Obres de Ramon Llull.

— *Llibre de meravelles*, 4 volums.

El Llibre de meravelles de Ramon Llull és, juntament amb el Llibre d'Evast e Blaqueria, l'obra narrativa més important del savi mallorquí. Escrit en forma de novel·la didàctica, representa l'intent més reeixit de Llull de posar a l'abast del públic laic tot el saber del segle XIII passat pel sedàs del seu pensament, un dels més influents i originals de l'Europa medieval. Amb la finalitat de fer arribar el seu missatge de reforma espiritual i conversió dels infidels a un públic majoritari, Llull recorre a tots els recursos al seu abast, des d'escriure en català (una llengua vulgar) fins a fer servir elements de la literatura que triomfava entre els seus contemporanis (com l'estructura narrativa de les novel·les d'aventures i viatges). És per això que construeix la narració seguint les passes de Fèlix, un pelegrí curiós que recorre el món observant i meravellant-se de la bellesa i perfecció de totes les coses, que són obra de la creació divina, i del comportament dels homes, que semblen haver-ho oblidat. Els viatges d'aquest pelegrí curiós el porten a observar tots els elements que conformen l'Univers des de la perspectiva medieval (Déu, àngels, cel, elements, plantes, metalls, bèsties, home, paradís i infern), cadascun dels quals es correspon amb una de les parts del llibre. Entre elles es compta el Llibre de les bèsties, la part més coneguda del llibre, una faula protagonitzada per animals que retrata l'aspecte més fosc de la política i que ha gaudit de certa difusió al marge de l'obra. El Llibre de meravelles és, doncs, una mena de novel·la enciclopèdica que conté tot el saber medieval i que es construeix a partir de breus relats farcits d'exemples o semblances, una tècnica pròpia de les arts de predicació que permet a Llull de fer arribar un missatge complex a un públic ampli. Aquest mecanisme, tan característic del Llibre de meravelles, ha captivat generacions de lectors fins als nostres dies. El Llibre de meravelles, concebut per Ramon Llull precisament per difondre les seves idees a un públic ampli, i editat curosament per Salvador Galmés, és sens cap mena de dubte una de les maneres més amenes i divertides de conèixer la visió del món del pensador d'àmbit català més important de tots els temps.

— *Doctrina pueril*.

Ramon Llull va escriure la *Doctrina pueril* entre els anys 1274 i 1276. Malgrat que sigui un dels primers llibres que va redactar després de l'*Art abreujada d'atobar veritat*, es tracta d'un text en què la presència d'elements artístics és molt escassa.

Llull el va concebre com un instrument per tal d'adoctrinar aquelles persones —infants, però també adults— que no disposaven d'una bona formació doctrinal i intel·lectual, a les quals, abans de res, calia donar unes nocions mínimes sobre la doctrina cristiana i sobre alguns aspectes que podríem qualificar de cultura general.

Obres d'Arnau de Vilanova.

— *Obres catalanes, A. de Vilanova, II volum (Escrits mèdics).*

Al segon volum, dedicat a obres mèdiques, s'hi recullen les dues traduccions catalanes del seu Regiment de sanitat a Jaume II (la primera, obra de Berenguer Sarriera; la segona és una versió abreujada anònima del xv), i els Aforismes de la conservació de la memòria.

— *Tractat sobre l'amor heroic.*

Arnau de Vilanova (c.1240-1311), reputat metge de reis i papes, va ser també professor a la Facultat de Medicina de Montpeller i autor de diverses obres mèdiques i espirituals, la majoria en llatí. El Tractat de l'amor heroic, del qual s'ofereix la traducció catalana acarada al text original, és el primer tractat llatí dedicat exclusivament a l'amor heroic de què és té constància. Aquesta denominació científica remet a la malaltia d'amor, a la passió amorosa, de què parlen els poetes medievals. Arnau explica els sofriments dels enamorats d'acord amb les teories mèdiques de l'època i proposa alguns remeis per a aquesta afecció, que es considerava potencialment mortal.

D'altres obres sobre medicina dins la col·lecció 'Els nostres clàssics'.

— *Quesits o perquens (Regiment de sanitat i tractat de fisiognomia)* de Girolamo Manfredi amb la revisió crítica de l'autora Antònia Carré.

Aquest volum presenta la primera edició crítica de l'incunable català Quesits o perquens, imprès el 1499 a Barcelona per l'editor Pere Posa, un dels principals impulsors de la impremta al nostre país. Per bé que l'incunable atribueixi l'autoria a Albert el Gran, avui sabem que és traducció del "*Liber de homine. (Il perché)*" del metge bolonyès Girolamo Manfredi, un gran èxit editorial, amb vint-i-sis impressions italianes i dues traduccions conegudes, al català i al castellà.

L'obra es divideix en dues parts. La primera és un regiment de sanitat, un manual higienicopràctic destinat a garantir el manteniment de la salut a partir de

l'estudi de les sis coses naturals del galenisme (menjar i beure, son i vigília, exercici físic, evacuació, aire i passions de l'ànima). La segona part, en canvi, és un tractat de fisiognomia, la ciència que estudia la relació entre els aspectes moral i espiritual de l'individu i la seva aparença física. Manfredi vol posar aquesta mena de saber científic universitari a l'abast d'un públic general amb una certa cultura. És per això que s'esforça per aconseguir un estil i un nivell de llengua adequats als lectors potencials: escriu en italià, utilitza metàfores i comparacions, defuig les explicacions massa tècniques, evita l'abús de cites d'autoritat i estructura el llibre en forma de preguntes i respostes. La traducció catalana medieval del llibre, que és anònima però de gran qualitat i respectuosa amb l'original, s'emmarca en el procés de traducció d'escrits científics i tècnics que tingué lloc a la Corona d'Aragó entre els segles XIII i XVI.

Aquest volum, a càrrec de l'estudiosa Antònia Carré, ofereix, gràcies a la impecable edició crítica anotada, l'extens estudi introductori i el glossari de termes, una oportunitat única per aprofundir en el coneixement d'una de les obres científiques més difoses de l'Europa baixmedieval. En el cas d'Antònia Carré, la recerca duta a terme amb l'Espill, el llarg poema del metge valencià Jaume Roig (1992), desembocà en diferents treballs sobre les interrelacions entre el galenisme universitari medieval i la literatura catalana dels segles XIV i XV i en l'interès per estudiar i editar un text mèdic medieval en català representatiu de la difusió d'aquella medicina. L'obra escollida fou els Aforismes d'Hipòcrates conservats amb els comentaris de Galè, parcialment editada poc més tard (Barcelona, 2000). Els seus treballs d'estudi i edició de la traducció catalana d'Il perché de Girolamo Manfredi proporcionaren la primera ocasió per a la col·laboració directa entre els membres de SCIÈNCIA.CAT. Els Quesits o perquens de Manfredi en català han estat acollits per la col·lecció Els Nostres Clàssics (Barcelona, 2004). També ha editat la traducció castellana del segle XVI de l'obra de Manfredi (San Millán de la Cogolla, 2009). Fruit de les seves recerques sobre l'obra, ha publicat una edició de l'Espill de Jaume Roig acompanyada d'una traducció al català actual i d'amplis comentaris (Barcelona, 2006).

— *Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència*, de Lluís Alcanyís.

El Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència de Lluís Alcanyís, redactat cap a 1490, constitueix una fita en la història de la cultura catalana, ja que fou la primera obra mèdica en català que arribà a la impremta. Concebut com un tractat mèdic sobre la pesta que fos accessible a un públic burgès cada cop més àvid del saber universitari, el Regiment s'emmarca en un gènere de la literatura mèdica que gaudí d'un notable èxit durant els segles XIV i XV: els tractats de pesta. Tanmateix, a diferència de molts d'altres, el tractat de pesta d'Alcanyís, fruit de l'experiència d'un dels metges més prestigiosos de

la València baixmedieval, fou redactat en català i tenia un caràcter marcadament pràctic, com s'esqueia a una obra destinada a la burgesia valenciana.

El Regiment d'Alcanyís presenta l'estructura pròpia dels tractats de pesta: dues grans seccions -un regiment preservatiu i un regiment curatiu- precedides d'una breu introducció sobre la naturalesa i procedència de la pestilència. Tot plegat s'inscriu, evidentment, en el marc conceptual del galenisme llatí, dominant en la medicina universitària baixmedieval. La secció principal és la de la preservació, no només del cos, per mitjà de remeis dietètics i medicinals, sinó també de l'ànima, atès que la pràctica mèdica medieval estava adreçada fonamentalment a la prevenció. D'altra banda, el règim curatiu s'adreça a un públic més especialitzat (metges, cirurgians i apotecaris) i presenta remeis de tres tipus per guarir la pesta: dietètics, medicinals i quirúrgics.

Aquest volum, a càrrec de Jon Arrizabalaga, té l'objectiu de presentar el text del Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència de Lluís Alcanyís en edició crítica, així com les eines per permetre'n una comprensió aprofundida: un àmplia introducció, comentaris al text i un glossari, bàsicament de termes mèdics medievals. El llibre compta, a més, amb un seguit d'índexs i una llista bibliogràfica. Aquest volum, doncs, posa a l'abast del públic l'edició més actual i completa d'aquesta obra cabdal de la literatura mèdica catalana.

D'altres obres sobre salut dins la 'Col·lecció Popular Barcino'.

— Obres de Joaquim Ral Banús:² *L'educació física escolar* (1971) i *La gimnàstica higiènica* (1983). Pioneres en la seva època sobre aquesta matèria escolar, a més dels aspectes mèdics i afavoridors de la salut de l'exercici o activitat física.

Conjuntament amb l'obra *Resum d'educació física* (1936) (Figura 2), núm. 129, actualment no està en edició, formen l'obra d'aquest autor en el segell Col·lecció Popular Barcino.

— *L'alimentació racional del cos humà*, 2 volums (1973) núm. 228-229 de Eliane Thibout-Comelade.³ (Figura 3).

— *Manual d'Excursionisme* d'en J.M. Batista i Roca (1927) num. 14 del qual hem remarcat que ha estat l'origen de l'interés per aquesta comunicació. (Últimes Reimpressions: 1981). (Figura 4).

D'altres obres descatalogades dins la 'Col·lecció Popular Barcino'.

— *Resum d'estadística* d'en J.M. Cardona (1935) núm. 111, font original del que podem observar la portada en la Figura 5.

— *El Càmping: esport de la vida a l'aire lliure* per Amadeu Serch⁴ (1934) núm. 104. 62 pàgines., VIII pàgines de làmines il·lustrades.

— *Com cal auxiliar un ferit* per P. Gabarró i García⁵ (1930-1931) núm. 61 i 73. 2 volums (86 i 74 pàgines respectivament) amb il·lustracions.

— *L'Inventor Narcís Monturiol*⁶ per Jaume Passarell⁷ (1935) núm. 120. 55 pàgines.

— *Joan Lluís Vives*⁸ per F. Almela i Vives (1936) núm. 132. 63 pàgines.

— *Discurs del mètode: per a ben conduir la raó i encerrar la veritat a les ciències* de R. Descartes;⁹ versió de Joaquim Xirau¹⁰ (1935) núm. 52. 92 pàgines.

— *La disciplina mental* de Ramon Turró;¹¹ a cura de Leandre Cervera¹² (1929) núm. 55. 68 pàgines.

— *Manual del boletaire català* de Vicenç Serrano (1969) núm. 220. 141 pàgines amb il·lustracions.

— *Les Bèsties del parc: una visita a la col·lecció zoològica de Barcelona* de Bernat Montsià¹³ (1931) núm. 72. 50 pàgines, 8 pàgines de làmines il·lustrades.

— *Pàgines escollides de Ramon Llull*, selecció, pròleg i anotació de R. d'Alòs-Moner¹⁴ (1932) núm. 88. 168 pàgines.

D'altres obres de ciència dins la col·lecció 'Els nostres clàssics'.

— *Llibre del tresor*, 4 volums. Versió catalana de Guillem de Copons¹⁵ de l'autor Brunetto Latini. Traducció catalana de l'obra enciclopèdica en francès escrita pel notari florentí Brunetto Latini (... 1294), mestre de Dante. La versió catalana, duta a terme a València l'any 1418, és deguda a Guillem de Copons. L'obra inclou comentaris teològics i científics, resums d'història, de geografia, d'astronomia, de zoologia, etc., com també una versió compendiada de l'Ètica a Nicòmac d'Aristòtil i una altra del "De inventione" de Ciceró.

— *Bestiaris*, 2 volums. Anònim.

Obres sobre temes de la natura vigents a l'Editorial Barcino.

— *La plaga de la fil·loxera* d'en Josep Iglèsies¹⁶ (1988).

— *Comprendre la natura* d'en Ramon Folch¹⁷ (1990).

- *Dades cartogràfiques per a l'estudi de la vegetació de les muntanyes de Prades* d'en Ramon Folch¹⁷ (1974).
- *Natura, ús o abús? llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (Diversos autors) (1976-2a Edició).
- *Flora dels Països Catalans. 4 Volums* d'en Oriol de Bolós¹⁸ i Josep Vigo¹⁹ (1984-1990-1995-2001).
- *El ocells de les terres catalanes* d'en Joaquim Maluquer²⁰ (1987).
- *Els nostres insectes* d'en Ramon Villarrúbia (1989).

Com a conclusió, podem observar la importància a nivell de difusió de les obres més importants de la medicina medieval catalana i també l'aspecte més divulgatiu en la nostra llengua de temes, inclosa la salut, dins la *Col·lecció Popular Barcino*, amb especialistes de l'època de reconegut prestigi. Aquesta tasca, com es pot observar en el catàleg actual, continua vigent i pot ser una font important de consulta per tots els curiosos investigadors en àmbits tan llunyans històricament com l'Edat Mitjana i la Catalunya Republicana.

NOTES

1. SABATÉ I FORT, Jesús. "Aspectes mèdics del 'Manual d'Excursionisme d'en J.M. Batista i Roca' (1927)". A: *Gimbernat*[Barcelona], 2012; 57: 157-168.
2. RAL I BANÚS, Joaquim (1904-1984). Soci de l'Agrupació Excursionista Júpiter, formà part de la Junta Directiva de l'entitat com a vocal d'esports de muntanya. Era guia excursionista. Especialitzat en educació física publicà Resum d'educació física (1936) i L'educació física escolar (1971). Durant la Guerra Civil dirigí el Centre d'Enduriment annex a l'hospital militar que instal·là al Monestir de Montserrat, on s'aplicà per primera vegada, un mètode de rehabilitació dels ferits de guerra basat en la gimnàstica. A la postguerra continuà investigant sobre aquestes matèries, sense actuar, però, en l'àmbit excursionista.
3. THIBAUT I COMALADA, Eliana (Rigardà, Conflent, 1928) és una cuinera nord-catalana i escriptora. Professora d'ensenyament tècnic teòric, s'ha especialitzat en higiene de l'alimentació i en cuina casolana, disciplines en què ha assolit notorietat internacional, i ha contribuït a la divulgació de la cuina catalana a Europa. Col·labora en *Der Feinsmäcker*, *Sant Joan i Barres*, *Truc i Sud*, entre d'altres. Ha publicat *Technologie et hygiène alimentaire* (1964), *Alimentació racional del cos humà* (1973), *Sachez vous nourrir*(1977), *La ration de la femme enceinte* (1979), *365 menus équilibrés* (1979), *Com nodrir-se* (1982), etc., en el camp de la dietètica. En el de la divulgació gastronòmica ha publicat, entre d'altres, *Cuina rossellonesa i de la Costa*

Brava (1968), *De la Costa Brava au Canigó* (1971), *La cuina catalana del Rosselló i els seus vins* (1984), *Les coques catalanes* (1996) i *La cuina dels Països Catalans: reflex d'una societat* (2001). El 2009 li fou atorgada la Creu de Sant Jordi. Com a dada és mare del músic Pascal Comelade.

4. SERCH I GELAMBI, Amadeu (Barcelona, 1904-?, 1988). Pioner de l'escoltisme català, del qual va ser comissari general (1948-58). Fou cap de secretaria de *Palestra* i de les emissions de Ràdio Associació de Catalunya (1930-38). Professor de català, es dedicà al cinema en català i col·laborà a *Clarís*, *La Publicitat*, *Catalunya Ràdio*, etc. En la postguerra es dedicà també a l'estudi del màrqueting i a la prospectiva, relacionat amb el Club de Roma, la Unesco, etc. Fou soci fundador i conseller del Centre Català de Prospectiva. Publicà *Txecoslovàquia*(1932) i *Càmping* (1934).
5. GABARRÓ I GARCIA, Pere. Va néixer a Igualada l'1 de gener de 1899. Fou un dels pioners de la cirurgia plàstica a Catalunya i a Espanya, en començar a treballar en aquesta especialitat ja l'any 1930. Nacionalista català. El 1939 s'autoexilià; fugí a França i 15 dies més tard a Anglaterra, traslladant-se a Londres primer i finalment a Manchester. Fou un dels fundadors del moviment escolta a Catalunya i es dedicà també a l'excursionisme. A Gabarró se'l considera l'introduïdor de la cirurgia plàstica a Barcelona. Va morir a Barcelona el 4 de maig de 1980.
6. MONTURIOL I ESTARRIOL, Narcís (Figueres, Alt Empordà, 29 de setembre de 1819-Sant Martí de Provençals, Barcelonès, 6 de setembre de 1885). Inventor i polític. Pioner en la construcció d'una nau submarina.
7. PASSARELL I RIBÓ, Jaume (Badalona, 1890-Barcelona, 1975). Dibuixant humorístic, periodista i escriptor.
8. VIVES I MARCH, Joan Lluís (València, 6 de març de 1493-Bruges, 6 de maig de 1540). Generalment conegut com Lluís Vives, en llatí Ioannes Ludovicus Vives, va ser un dels més destacats humanistes i filòsofs del Renaixement. Vives és important en el camp sociosanitari ja que va realitzar l'obra «Tractat de l'auxili dels pobres», en què analitzava i sistematitzava l'organització d'ajuda als pobres i com s'havia de fer. Per això considerava Vives la primera persona a Europa a portar a la pràctica un "servei organitzat d'assistència social" mitjançant el seu tractat. Va ser per tant el precursor de l'organització futura dels serveis socials a Europa i, per tant, un dels precursors de la intervenció de l'Estat organitzada i assistencial als necessitats.
9. DU PERRON DESCARTES, René (La Haye [La Haye-Descartes, des del 1802], Turena, 31 de març de 1596 — Estocolm 11 de febrer de 1650). Filòsof i científic francès. Conegut també amb el nom llatinitzat de *Cartesius*, és considerat generalment com el pare de la filosofia moderna.
10. XIRAU I PALAU, Joaquim (Figueres, Alt Empordà 1895-Mèxic 1946). Fou un filòsof català.
11. TURRÓ I DARDER, Ramon (Malgrat de Mar, Maresme 1854-Barcelona 1926). Fou un biòleg i un filòsof català.

12. CERVERA I ASTOR, Leandre (Gràcia, Barcelona, 13 d'agost de 1891-Barcelona, 22 de juliol de 1964). Fou un metge i polític català, fill d'una família originària de la comarca dels Serrans (País Valencià) de militància carlina.
13. JORDANA I MAYANS, Cèsar August (Barcelona, 1893-Buenos Aires, Argentina, 1958). Escriptor. Deixà la carrera d'enginyer per la literatura. Com a novel·lista s'inicià amb *Quatre venjances* (1923) i *L'anell del Nibelung* (1926), barreja de fantasia i realisme; assajà el gènere policíac amb *El collar de la Núria* (1927), i amb *La veritat sobre Sigfrid* (1927) i *L'incest* (1928) alternà l'humor amb un estil irreverent a la manera d'Anatole France. Després escriví *Una mena d'amor* (1931), narració eròtica. A l'exili publicà *Tres a la reraguarda* (1940), contes amb temes de la guerra civil o populars. A Barcelona li fou publicat, el 1971, *El món de Joan Ferrer*, experiència en la línia de Joyce. Amb un estil precís, quasi matemàtic, fou col·laborador de publicacions catalanes i sud-americanes. Director de l'Oficina de Correcció de la Generalitat, publicà diversos llibres sobre la llengua catalana, alguns amb el pseudònim de *Bernat Montsià*. Excel·lent traductor de quatre volums de Shakespeare (1930-32) i d'obres per a la "Biblioteca A Tot Vent". També té obres infantils. Signà també *Candi Brossa* i *Arnau Belcaire*.
14. D'ALÒS-MONER I DE DOU, Ramon (Barcelona, 1885-íd. 1939). Fou un erudit i bibliotecari historiador de la cultura. Va centrar les seves investigacions en dos personatges catalans del segle XIII: el teòleg místic Ramon Llull, i el teòleg i metge Arnau de Vilanova.
15. DE COPONS, Guillem (?, segle XIV-?, segle XV). Fou un escriptor i diplomàtic possiblement valencià, que féu algunes traduccions d'obres importants de l'antiguitat clàssica i de l'Edat Mitjana europea al català.
16. IGLÉSIES I FORT, Josep (Reus, Baix Camp, 9 de setembre de 1902-Barcelona, 18 de novembre de 1986). Fou un geògraf, historiador i escriptor català. Militava en el moviment catalanista. Estudià dret i direcció d'indústries tèxtils, per dedicar-se a la fàbrica familiar de la Ribà.
17. FOLCH I GUILLÈN, Ramon (Barcelona, 1946). És un biòleg català. Doctor en Biologia, socioecòleg. El seu camp d'actuació és la recerca i la gestió territorial i urbanística des d'una aproximació sostenible, enfocament que ell mateix ha contribuït a definir i a desenvolupar.
18. DE BOLÒS I CAPDEVILA, Oriol (Olot, 1924-Barcelona, 22 de març de 2007[2]). Ha estat un botànic català, especialista en florística i geobotànica dels Països Catalans i també de les regions mediterrània i macaronèsica.
19. VIGO i BONADA, Josep. (Ribes de Freser, Ripollès, Girona, 1937). És botànic, pteridòleg i professor català. És catedràtic de biologia vegetal de la Universitat de Barcelona i és doctor en Biologia especialitzat en botànica, de la Universitat de Barcelona (Facultat de Biologia), Barcelona.
20. MALUQUER I SOSTRES, Joaquim (Barcelona, 11 de desembre de 1930-15 d'agost de 2011). Fou un sociòleg i ornitòleg català.

BIBLIOGRAFIA

Editorial Barcino [En línia]. Consultable a: <http://www.editorialbarcino.cat/index.php/>. [Consulta: 1 agost 2013].

Homenatge a Josep M. de Casacuberta. (Coord. Josep Massot i Muntaner). Amsterdam: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes - Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980-1981. 2 v. (Col·lecció Estudis de Llengua i Literatures Catalana; 1-2). 697 p.

ORÍGENS DE LES COL·LECCIONS EDITORIALS [En línia]. Consultable a: http://www.ub.edu/biblio/docs/exposicions/textos_vitrines_colleccions_catalanes.pdf. [Consulta: 01 agost 2013].

UNIVERSITAT DE BARCELONA. Catàleg de les biblioteques del CRAI de la Universitat de Barcelona. Col·lecció Popular Editor Barcino. [En línia]. Consultable a: http://cataleg.ub.edu/search*cat/X?search=&searchscope=3. [Consulta: 01 agost 2013].

ALBESA I RIBA, Carles. *Excursionisme (1928-1931): un periòdic més enllà de l'excursionisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003. (Biblioteca Serra d'Or; 315). 113 p.

GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA. [En línia]. Consultable a: <http://www.enciclopedia.cat/>. [Consulta: 01 agost 2013].

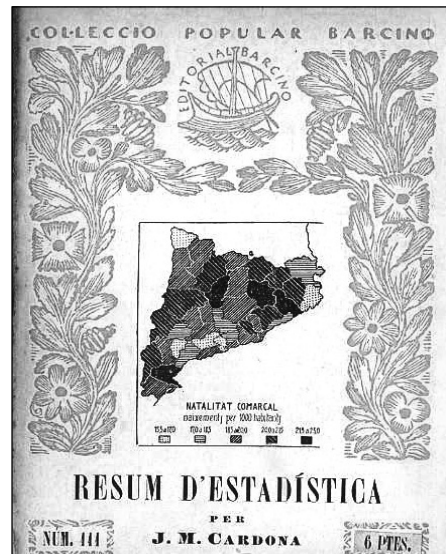
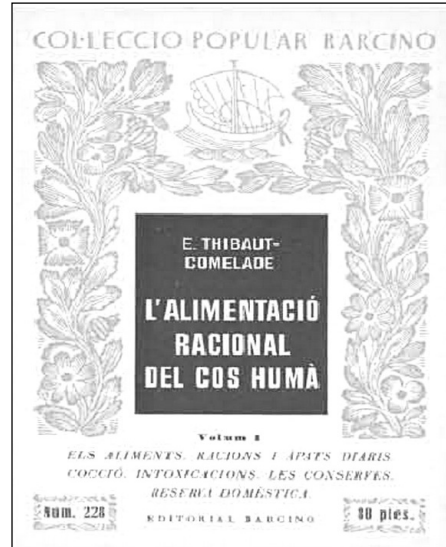
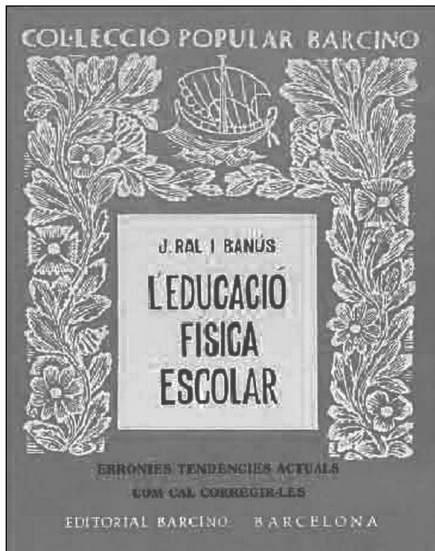
GUARDIOLA, Elena; ELADI-BAÑOS, Josep. "Eponímia mèdica catalana. Els epònims de Gabarró". A: *Annals de Medicina* [Barcelona], 2010; 93: 126-132.

MUNS, Eva. "*La veritat sobre Sigfrid: Una novel·la de Cesar August Jordana i Mayans basada en la Llegenda dels Nibelungs*". [En línia]. Consultable a: <http://associaciowagneriana.com/pdfarticles/laveritatsobresigfrid.pdf>. [Consulta: 6 març 2020].

BALCELLS, Albert. *Ramon d'Alòs-Moner i de Dou, semblança biogràfica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003. (Col·lecció Semblances biogràfiques; 26). 51 p.

Figura 1. Logotip de l'Editorial Barcino.

Figures 2, 3, 4 i 5. Detall d'algunes portades de la Col·lecció Popular Barcino.